PAVEL DAN ŞI CESARE PAVESE, DOUĂ DESTINE LITERARE
Pavel Dan and Cesare Pavese, Two Literary Destinies

Gabriela CHICIUDEAN[1]

Abstract

Analysing *Pavel Dan's* and *Cesare Pavese*'s work, although there are *differences,* some *similarities* regarding the influence of biographies and space is visible. Both writers are born and raised in rural areas, where silent peasants were used with a hard work of the land. Both are considered *realistic writers* and both were compared with Faulkner. Pavese is also considered a modern writer. Pavel Dan was described both as traditionalist and modernist. The short stories of both writers may be structurally reduced to a *unique event*. An important symbol for Pavese is the hill, a muted witness of the heroes' loneliness. The plain is the main symbol in Dan's work.

Loneliness is a major theme met in their short stories and a feeling they experienced for a long time. One of the similarities in the short stories of the two writers is the use of *autobiography*. Pavese's literature is a symbiosis with biography, a meditation upon the self-abnormality, a result of an intense experience and of a careful self-analyse. Some literary critiques stated that Pavel Dan has no imagination and uses his reality transformed into text.

Exile is another important *theme* in both creations. Pavese was exiled in the proper meaning of the expression. Pavel Dan was expelled from college and had to finish his studies in another city, Tulcea, with an antagonist landscape compared to the writer's native land.

Another *antagonism* is met in both creations – rural/urban. Carlo Dionisotti and Sergio Antonelli discuss this antagonism in Pavese's work. Also Dan uses this opposition. His short stories presenting life in the city present the lost hopes and dreams of the children and young people coming from the rural areas, hoping to help their families remained in the village. This people always end as unhappy, lonely personalities, living fears isolated in the crowd.

Keywords: Pavel Dan, Cesare Pavese, realistic writers, Loneliness, autobiography, exile, rural / urban

Cesare Pavese se naşte la 9 septembrie 1908 în Santo Stefano Belbo, unde se aflau părinţii săi în vacanţă, în apropiere de Torino, ca al doilea copil al familiei Pavese. Tatăl său, care moare de timpuriu, a fost funcţionar la Tribunal, iar mama, o femeie activă şi severă, provenea dintr-o familie de comercianţi bogaţi. Studiază la liceul Massimo d'Azzeglio (1923-1926), din această perioadă datînd primele sale încercări literare în proză. Urmează studiile la Universitatea din Torino, perioadă în care traduce *Moby Dick* de Melville în limba italiană.

Scrie apoi o teză de doctorat dedicată poeziei lui Whitman pe care o termină în 1929. Datorită sprijinirii lui B. Croce – ce condamna Concordatul de la Laterano prin care Vaticanul se alia cu dictatura lui Mussolini – teza îi este respinsă pînă în iunie 1930 cînd reuşeşte să o susţină. La scurt timp îi moare mama, lucru ce îl marchează profund.

In 1935 Pavese denunţă regimul Mussolini, fapt ce duce la arestarea şi condamnarea lui la trei ani de domiciliu forţat. Din această perioadă datează jurnalul său intim, *Mestiere di*

[1] Assistant Prof. PhD, „1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

vivere (*Meseria de a trăi*), publicat postum. După un an, eliberat fiind, acesta suferă o depresie şi are a doua tentativă de sinucidere (prima fusese la vîrsta de 18 ani).

Între timp i se publică *Lavorare stanca* (versuri), după care, timp de doi ani (1936-1938) scrie povestirile grupate în *Notte de fiesta* (*Noapte de sărbătoare*). Continuă să facă traduceri din Sinclar Lewis, Ch. Anderson, John dos Possos, Charles Dickens, William Faulkner, Daniel Dafoe, John Steinbeck etc. În timpul vieţii Pavese publică romanele *Il Carcere* (1939), *La spiaggia* (1941), *La tenda* (1940), *Feria d'agosto* (1944), *La terra e la morte* (1945), *La Cassa in collina* (1948), *Il diavolo sulle colline* (1948), *La luna e i falo* (1949) etc. În anul 1950 primeşte premiul Strega şi, în acelaşi an, la 27 august, Cesare Pavese se sinucide în Torino.

Postum îi vor apărea *Verra la Morte e avra i tuoi occhi* (versuri, 1951), jurnalul *Meseria de a trăi* (1952) etc.

Pavel Dan, cel de-al patrulea copil al lui Simion şi al Nastasiei Dan vede lumina zilei în data de 3 septembrie 1907, în satul Tritenii de Sus. „Păvălucu Morarului" are parte de o copilărie obişnuită, marcată de predilecţia pentru singurătate şi pentru observaţia lumii înconjurătoare. Şcoala primară începută în satul natal, la vîrsta de şapte ani, oferă viitorului scriitor bucuria întîlnirii cu litera scrisă, lucru ce îl determină în toamna anului 1919 să se înscrie la liceul de băieţi, cu predare în limba română, „Regele Ferdinand", din Turda. Plecarea de acasă, despărţirea de spaţiul copilăriei şi de mamă, aşa cum se poate sesiza în nuvelele sale, îl marchează profund.

Elevul Pavel Dan duce în micul oraş industrial o viaţă destul de grea, fiind nevoit să se întreţină dînd meditaţii particulare. Munca este plictisitoare şi îi consumă energia, dar tînărul găseşte, totuşi, destule satisfacţii compensatoare în activitatea desfăşurată în cadrul societăţii de lectură „Titu Maiorescu" a liceului, condusă de profesorul şi mentorul său, Teodor Murăşanu, la ora căruia se face remarcat.

Un alt eveniment ce a lăsat urme adînci în sufletul sensibil al creatorului a fost exmatricularea sa în ultimul an de liceu, survenită în urma participării neautorizate la un bal. Astfel, tînărul va termina liceul în Tulcea, unde locuia unchiul său Paul, iar bacalaureatul îl va susţine la Ismail în 1927. Întors acasă, Pavel Dan se înscrie la Facultatea de Litere a Universităţii clujene, la specializare româna-latina. În această perioadă se declanşează marile ambiţii literare ale lui Pavel Dan.

Anul 1930 este unul important pentru scriitor. Frecventează săptămînal cenaclul condus de Victor Papilian, lucru ce îi prilejuieşte legarea unor trainice prietenii cu criticul Ion Chinezu, cu istoricul literar Ion Breazu sau cu poetul Radu Brateş. În acelaşi an debutează literar în revista „Darul vremii" cu *Ursita*.

După terminarea facultăţii, în aşteptarea unui post de profesor, Pavel Dan e nevoit să îşi asigure existenţa muncind ca bibliotecar sau pedagog, iar în toamna anului 1932 va fi numit suplinitor pe o catedră de latină şi greacă, la liceul „Sfîntul Vasile cel Mare" din Blaj. Oraşul plin de preoţi şi profesori cantonaţi în tradiţia şcolii canonice aflată în decădere îl dezamăgeşte pe scriitorul ardelean. Oamenii Blajului, urbe cu străzi prăfuite şi case mici,

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

se arată refractari la orice reînnoire spirituală, aceştia ţinînd cont doar de trecutul istoric ce a fixat deja locul oraşului în cultura română.

În această atmosferă dezolantă, Pavel Dan se adînceşte în muncă – atît în cea literară cît şi în cea de la catedră – şi e tentat de ideea elaborării unei teze de doctorat cu ajutorul materialului „închis" în Biblioteca Blajului dar la care, din păcate, nu avea acces. Şi tot din nefericire, e nevoit să se înscrie, din nou, la facultate pentru a-şi completa studiile de limba greacă.

Începînd cu anul 1933 Pavel Dan publică nuvele în reviste ca „abecedar" (*Banii*, *Bătrîneţe*, *Cîrjă*, *Jufa*, *Necazuri*, *Noaptea*) sau „Gînd românesc" (*Poveste ţărănească*). În anul următor scrierile sale apar în revistele „Pagini literare" (*Drumul spre casă*, *Intelectualii*, *Vedenii din copilărie*), „Blajul"(*Îl duc pe popa*, *La închisoare*), „Gînd românesc" (*Poveste ţărănească II*, *Sborul de la cuib*) şi „abecedar" (*Precub*, *Tuia*).

Anul 1935, în care Pavel Dan va fi tot mai slăbit şi mai bolnav, va fi mult mai sărac în producţii literare, puţinele nuvele fiind publicate în „Blajul" (*Corigenţe*, *Studentul Livadă*), în „Gînd românesc" (*Fragmente*, *Copil schimbat*), în „Pagini literare" (*Pedagogul*) şi în „Gîndirea" (*Priveghiul*), iar în anul1936 scriitorul va oferi publicului cititor doar *Înmormîntarea lui Urcan Bătrînul*, apărută în „Gînd românesc" şi *Întîlnire*, publicată în „Blajul".

În toamna anului 1934 Pavel Dan se căsătoreşte cu Georgina Giurgiu, iar în primăvara anului următor, deşi foarte bolnav, îşi susţine examenul de capacitate la Bucureşti. Anul 1936 îi va oferi bucuria naşterii fiului Sergiu Pavel, la care se va gîndi mult în timpul spitalizării sale la Viena.

Înainte cu o lună de a împlini vîrsta de treizeci de ani (2 august 1937), scriitorul ardelean se stinge din viaţă fără a-şi fi împlinit visul de a scrie un roman al cîmpiei şi fără măcar a fi avut bucuria de a-şi vedea tipărit unicul volum de nuvele, *Urcan bătrînul*, ce a va apărea abia în anul 1938, la Editura Fundaţiilor Regale. Din paginile sale de jurnal şi din corespondenţă aflăm că Pavel Dan era „chinuit" de gîndul unei mari creaţii literare şi că intenţiona să scrie o vastă operă, de aproape douăzeci de volume, ce avea să se intituleze *Copiii zilelor noastre*. Primul volum, *Exilaţii*, ar fi fost cel mai trist, ar fi urmat „..«*Ţăranii*», trei volume, apoi seria de nuvele, descriind toate straturile sociale; amintiri, drame, traduceri din Cehov, Maupassant etc. O serie de nume legendare s-ar numi *«Copiii altor vremuri»*. Şi apoi şi alte lucruri"[2]. Dar din acest proiect de dimensiuni aproape papiniene ajung să vadă lumina tiparului doar cîteva fragmente, aparent disparate.

Puţinele scrieri nefinisate, rămase din proiectata operă a lui Pavel Dan, sunt asemenea fragmentelor unei oglinzi sparte, marcate parcă de patosul eşecului, de suferinţa operei ce nu s-a putut închega. Chiar dacă nu şi-a încheiat proiectul, Pavel Dan a ştiut să-şi fructifice creaţia prin acea coerenţă ascunsă a bucăţilor, poate mult mai grăitoare decît întregul.

[2] Pavel Dan, *File de Jurnal. Note pe marginea vieţii mele,* în *Ultimul capitol*. Ediţie îngrijită, prefaţată şi adnotată de Nicolae Florescu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, p. 264.

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

Cu toate că opera lui Pavel Dan a putut fi adunată în doar trei volume – e vorba de nuvelele pregătite de scriitorul însuşi în vederea publicării, de *Jurnalul* editat de Sergiu Pavel Dan şi de schiţele rămase în manuscris şi restituite de Nicolae Florescu, în *Ultimul capitol* – e evident faptul că ansamblul nuvelisticii lui Pavel Dan are o structură a sa şi un mod de funcţionare, conţine o idee conducătoare şi un principiu de organizare. La o analiză mai atentă putem descoperi o dezvoltare organică a operei, o reţea construită în jurul unui nucleu, mai exact în jurul individului care aparţine unei familii, unui sat şi unui anumit mediu geografic. Sistemul interior de interdependenţe al operei poate fi urmărit, relativ uşor, în straturi fie din exterior spre interior, fie dinspre interior spre exterior – dinspre individ spre mulţime, de la relaţiile acestuia cu sine însuşi şi cu propria familie, spre legăturile sale cu societatea rurală de care aparţine sau cu alte societăţi învecinate şi, nu în ultimul rînd, reacţiile aceluiaşi individ strămutat în mediul oraşului.

Deşi scriitura celor doi, Pavel Dan şi Cesare Pavese, este destul de diferită, ceea ce surprinde sînt numeroasele asemănări ce ţin în primul rînd de biografic şi de spaţiu. Astfel, amîndoi se nasc şi aparţin unei zone agricole, cu ţărani aspri şi taciturni care munceau din greu pămîntul. Dacă Langhe, zona din care provine Pavese era una aridă în care pămîntul se lăsa lucrat greu, necazul oamenilor din Cîmpia Ardealului era că deţineau pămînt puţin. Chiar şi lemnul, atît apreciat şi respectat, deoarece în peisajul de stepă al Cîmpiei Ardealului nu creşteau păduri, era rar, acest lucru detrminîndu-i pe ţărani să facă iarna focul cu balegă uscată şi coceni de porumb.

Atît Pavese, „căutătorul cărării pierdute", cît şi Pavel Dan, „creanga ruptă din trunchi", sînt consideraţi scriitori realişti şi s-au făcut apropieri între opera lor şi cea a lui Faulkner. Pavese mai este considerat şi scriitor modern, iar opera lui Pavel Dan a fost pusă pe rînd fie sub semnul tradiţionalismului, fie sub cel al modernismului. Cînd a fost considerată operă realistă, s-au operat comparaţii cu universul operei lui Liviu Rebreanu, fiind vorba în special de asemănări la nivelul romanului. Dar, cum Pavel Dan nu a ajuns să îşi mai scrie romanul, acest lucru este forţat. Iar în ceea ce priveşte nuvela, discrepanţele dintre modalităţile artistice ale celor doi sunt evidente, atît în ceea ce priveşte construcţia, cît şi în ceea ce priveşte tehnica – rudimentară şi meticuloasă la Pavel Dan. Totuşi, autorul *Ursitei* iese în evidenţă prin discurs, care, cu toată simplicitatea fabulei, este unul elaborat. Scriitorul transilvănean nu prezintă descrieri ample, dar este, în schimb, un maestru al amănuntului şi al detaliului semnificativ, reuşind să extragă din cîteva elemente toată forţa şi dinamismul nuvelei. Aceste deschideri ale lui Pavel Dan vin din viziunea sa diferită faţă de realism, în care naratorul omniscient, obiectiv, cu prezenţă minimă, cu voce neutră şi neimplicat – specific operelor lui Rebreanu –, e înlocuit de naratorul homodiegetic care e singurul care percepe realitatea şi o transpune prin vocea sa. Prezentate prin prisma unui singur narator, povestirile lui Pavel Dan lasă impresia unor fragmente aparţinînd unui tot unitar, unui puzzle imens.

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

Apoi, nuvelele lui Pavel Dan pot fi reduse la o întîmplare unică, „…monoplană ca desfăşurare epică – adeseori de domeniul cotidianului…”[3]. Fabula este sumară, simplă şi chiar şi nuvelele mai întinse din ciclul Urcăneştilor au o intrigă liniară. De exemplu, Uliana intră în casa vecinului şi încearcă să îi fure banii; Toader se aruncă în fîntînă şi e înmormîntat; doi vechi prieteni şi soţiile acestora se întîlnesc şi povestesc; un profesor e vizitat de diverse cunoştinţe care cer favoruri pentru copii lor; un student se plimbă pe stradă în căutarea iubitei şi exemplele pot continua.

Exact acelaşi lucru se observă la Cesare Pavese, unde şi povestirile sale pot fi reduse la o întîmplare unică: în *Pămîntul exilului* un inginer piemontez lucrează la o şosea undeva în sudul Italiei, e singur, citeşte mult, se scaldă în mare şi din cînd în cînd discută cu un muncitor tironez trădat de iubită. În *Piază-rea*, un muncitor dintr-o prăvălie, desconsiderat din cauza înfăţişării sale, trăieşte singur şi foarte retras, citind cărţi luate pe ascuns de la serviciu, iar cînd în sfîrşit îşi găseşte un coleg cu care poate schimba cîteva cuvinte este concediat. În altă povestire[4], la poalele munţilor, într-un mic hotel, apar într-o noapte doi tineri fugari foarte speriaţi care a doua zi, cu ajutorul lui Giusto, îşi găsesc o călăuză şi trec graniţa în Franţa. Sau, altă dată[5], într-o celulă îngustă de închisoare, într-o noapte, alături de cei trei „locatari” obişnuiţi, apare un preot care doarme în celula unui ucigaş evadat, iar dimineaţa îşi continuă călătoria spre locul unde urmează să ispăşească pedeapsa de domiciliu forţat. În *Noapte de sărbătoare*, trei tineri orfani, ajunşi slugi la o mănăstire pe mîncare puţină şi haine rupte, sînt trataţi sub limita umanului. Din această cauză, unul dintre ei, Biscoe, se revoltă şi fuge de acasă. Sau, în *Prieteni*, doi vechi camarazi se reîntîlnesc iar Roşcatul constată cu amărăciune că şi-a pierdut prietenul de pahar şi de hoinăreală, acesta fiind acum căsătorit şi în aşteptarea unui copil. În *prima iubire*, un adolescent care locuia undeva la ţară are două categorii de prieteni, copii din sat şi Nino, fiul unor bogătaşi, alături de care va petrece o vară de neuitat, plină de aventură, îndrăgostindu-se în acelaşi timp şi de sora acestuia, pe care o surprinde iubindu-se cu Bruno, lucru ce îi provoacă decepţia.

Un simbol important din povestirile lui Cesare Pavese este colina, acest element geografic fiind prezent peste tot, ca un martor mut la singurătatea eroilor, la plimbările sau la întîlnirile lor, la fuga de acasă, la revoltele sau bucuriile trăite de ei, într-un cuvînt la evoluţia personajelor.

La Pavel Dan, în schimb, elementul geografic care marchează opera sa este cîmpia, mai exact Cîmpia Ardealului în care s-a născut şi s-a format ca om şi scriitor. Într-o pagină de jurnal, acesta nota: „N-am avut nici o bucată de lume pe care s-o pot îngrădi cu un zid, zicînd: e a mea!”[6] – cum spunea Papini, autorul mult îndrăgit de Pavel Dan. Ei bine,

[3] Victor Cubleşan, *Postfaţă*, în Pavel Dan, *Urcan bătrînul*. Selecţie, postfaţă, cronologie şi referinţe critice de Victor Cubleşan, Bucureşti, Editura 100+1 Gramar, 2002, p. 192

[4] Cesare Pavese, *Misoginie*, în *Noapte de sărbătoare*. Cuvînd înaite, traducere şi note de MARA PAŞCA, Bucureşti, Editura UNIVERS, 1983, pp. 37-46. Toate referirile la nuvelele lui Cesare Pavese ce urmează fac parte din volumul mai sus menţionat.

[5] Idem, *Ticăloşi*, în *Op. cit.*, pp. 98-130

[6] Giovanni Papini, *Un om sfîrşit*. Traducere de Ştefan Aug. Doinaş. Prefaţă de Edgar Papu, Bucureşti, Editura pentru Literatură Universală, 1969, p. 65.

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

rapsodul Cîmpiei Ardealului, din contră, a avut şi el o lume a sa pe care a îngrădit-o, a izolat-o şi a devenit a lui, trecîndu-o prin prisma imaginaţiei sale.

Podişul Transilvaniei este asemenea unui imens amfiteatru, înconjurat concentric de dealurile carpatice şi de munţi. Din interiorul arcului carpatic se văd munţii împăduriţi care domină depresiunile şi „…dealurile peritransilvane, ocupate de numeroase sate, oraşe, culturi şi străbătute de drumuri mari”[7]. În zona colinară în care s-a născut şi a copilărit Pavel Dan, depresiunile sunt modelate, sunt diferite de restul dealurilor. Culoarul despădurit cuprinde „văi cu fundul larg, adesea mlăştinos şi ocupat de iazuri, o vegetaţie de stepă, sate de obicei mici, asociate cu gospodării izolate”[8]. Este un relief specific doar acestei zone geografice, căci spre răsărit, spre partea necutată a cîmpiei, dealurile sunt acoperite cu păduri, iar în nord dealurile sunt mult mai înalte. Cîmpia propriu-zisă se află undeva în centrul Podişului Transilvaniei, dar, se pare că numele ei a intrat în uz ca spaţiu geografic mult mai întins.

Pentru Pavel Dan cîmpia este un spaţiu matrice al imaginaţiei, un spaţiu fictiv, iar reprezentarea sa ca obiect geografico-etnografic trece în planul secund. Acestui spaţiu imaginar i se poate construi o hartă, dar puţin diferită de cea geografică concretă, credem noi, prin opţiunea lui Pavel Dan de a separa universul cîmpiei natale, de a-l transforma într-un spaţiu izolat şi izolant în care se desfăşoară drama eroilor săi.

Astfel, cîmpia devine un teatru al lumii care se conduce după legi morale, iar satul este, la Pavel Dan, un imens spectacol în care personajele se comportă ca pe scenă. În universul lor imediat şi izolat, ele acţionează şi îşi consumă energiile pînă la epuizare, căutînd mereu o soluţie de ieşire din impasul în care se află. Natura însăşi este un personaj pasiv în acea „…larga scenă…”[9] mărginită de dealuri golaşe.

Ca şi Pavese, fără a da informaţii concrete vizînd localizarea geografică a acţiunii, iar cele existente fiind „cerute”, oarecum, de buna desfăşurare a acţiunii, Pavel Dan nu vrea să desacralizeze acest spaţiu, această lume ce rămîne magică doar atîta timp cît nu poate fi localizată exact. Mai mult, spaţiul este îmbrăcat într-o atmosferă adecvată firii creatorului, frigul şi singurătatea umplînd fondul sufletesc al personajelor. Natura, de multe ori personificată, este o veritabilă cortină care cade ori de cîte ori e nevoie de o schimbare a decorului sau la intrarea şi ieşirea personajelor din scenă şi, tot cu ajutorul ei, Pavel Dan creează diferite efecte în spectacol.

Singurătatea este o temă majoră a scrisului celor doi şi, în plus, este un sentiment pe care ambii l-au cunoscut şi l-au trăit din greu. Pavese a încercat mereu să comunice cu oamenii (un roman exemplar în acest sens este *Satele tale*), iar singurătatea o întîlnim în majoritatea nuvelelor sale. În *Pămîntul exilului*[10], eroul principal, inginerul piemontez transferat în sudul Italiei la muncă, trăieşte „atît de neliniştit” şi singur la malul mării unde avea impresia că se sfîrşea tot pămîntul. Chiar şi oamenii locului par a fi „oaspeţi plictisiţi

[7] Vintilă Mihăilescu, *Geografia fizică a Romîniei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969, p. 19.
[8] *Ibidem*, p. 97.
[9] Pavel Dan, *Drumul spre casă*, în *Scrieri*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Cornel Regman, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1965, p. 308.
[10] Cesare Pavese, *Pămîntul exilului*, în *Op. cit.*, pp. 17-29

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

de libertate". Satul nu este primitor, iar inginerul, singur pe străzi, singur la cîrciumă, îşi pierde timpul şi ziua şi noaptea fie pe plajă, unde asculta vuietul mării pe întuneric, fie în hotel unde studia harta lucrărilor, sau citea şi recitea ziarele, fuma şi visa „la transferul ce nu putea să întîrzie".

Berto[11], bolnavul angajat într-o prăvălie unde muncea din greu, trăieşte singur şi nu vorbeşte nici la serviciu decît atunci cînd este întrebat. Cînd tînărul său coleg intră în vorbă cu el şi îl tratează omeneşte, Berto afişează un zîmbet chinuit în care „rămînea mereu subînţeleasă acea teamă laşă, acea neomenească singurătate din priviri".

Giusto din *Misoginie* îşi ajuta sora, deşi nu îi făcea nici o plăcere compania turiştilor. Acolo, la poalele munţilor, noaptea, în micul hotel, „tăcerea era atît de adîncă, de-ai fi putut spune că auzi firul ierbii înfiorîndu-se, sau vreo piatră rostogolindu-se", şi cînd un greier a început să cînte, personajul a tresărit speriat că o fiinţă i-a perturbat gîndurile.

Stefano[12], inginerul electronist condamnat la domiciliu forţat undeva în sudul Italiei, asemenea eroului din *Exilul pămîntului*, îşi trăieşte stoic singurătatea în „locuri uitate de lume" citind, făcînd baie în mare şi plimbări lungi pe plajă sau pe străzile pustii ale orăşelului. La început, Stefano şi-a petrecut „nopţile în căsuţa lui fără să doarmă, pentru că noaptea îl năpădea nefirescul zilei, neliniştindu-l de parcă-i furnica sîngele. Pe întuneric, în simţurile sale murmurul mării devenea un muget, adierea aerului un vînt puternic şi amintirea chipurilor un chin. Noaptea tot satul se năpustea asupra lui, peste trupul lui întins. Trezindu-se, soarele îi readucea pacea. Aşezat în faţa soarelui din prag Stefano îşi asculta libertatea, părîndui-se în fiecare dimineaţă că ieşea din închisoare". Iar după ce o găseşte pe Elena, începe să caute din nou singurătatea, îşi doreşte să fie „singur, într-o vizuină". Tot el realizează că „poţi să rămîi singur atîta timp cît cineva suferă că nu eşti lîngă el, în vreme ce adevărata singurătate este o închisoare de nesuportat".

Biscione, eroul din *Noapte de sărbătoare*, un copil abandonat, ajuns slugă la o mănăstire, deşi are teoretic tot ce şi-ar putea dori un om simplu, un loc unde să îşi pună capul, hrană, îmbrăcăminte – sărăcăcioasă, e drept –, deşi are încă doi tovarăşi, simte singurătatea din lumea în care trăia. Aceleaşi sentimente întîlnim şi la personajele din *Prieteni* – Roşcatul care, întors din război, din Africa, constată că a rămas fără prietenii de pahar şi de hoinăreală; le găsim şi la preotul condamnat la domiciliu forţat care se opreşte timp de o noapte într-un orăşel de pe malul mării şi care, după ce schimbă cîteva cuvinte cu „locatarii celulei", se întoarce în singurătatea lui, la gîndurile sale, lăsînd ochii în pămînt; apare şi la Berto[13], copilul care nu îşi mai găseşte locul nici printre copiii de ţărani din sat, dar nici alături de Nino, fiul răsfăţat – dar înfiorător de singur – al unei familii înstărite; sau în cazul Carlottei din *Sinucideri*, femeia părăsită şi de bărbat şi de iubit, care nemaisuportînd singurătatea se sinucide. Chiar şi eroul principal al aceleiaşi nuvele, care după ce a suferit din cauza unei femei şi la rîndul său o nedreptăţeşte pe Carlotta, simţea o bucurie amară cînd se întorcea acasă noaptea pe străzile pustii şi, fugind de cea care îl

[11] Idem, *Piază-rea*, în *Op. cit*, pp. 30-36
[12] Idem, *Închisoarea*, în *Op. cit.*, pp. 194-285
[13] Idem, *Prima iubire*, în *Op. cit.*, pp. 131-151

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

iubea căuta voit singurătatea, hoinărea pe străzi fără nici o grijă; Ginia, femeia răsfățată de toată lumea, înconjurată de un soț bogat şi prieteni, caută iubire în altă parte, la tînărul îndrăgostit ce caută singurătatea sau la prietenul din tinereţe; sentimentul de singurătate îl întîlnim şi la Amalia, tînăra ruşinată de situaţia materială a familiei sale care evită întîlnirile cu tinerii de aceeaşi vîrstă şi compania oamenilor în general – deşi locuiau la oraş, tatăl se comporta ca un țăran, semănîndu-şi chiar şi grîu în fața colibei construite pe cîmp din pămînt, placaje şi cartoane; sau vara, la piscină[14], unde, deşi grupul de prieteni e mare, „nu scapi, nici în apă măcar, de singurătate şi de aşteptare", iar cel care se scufundă în apă o face pentru că „toate clipele pe care le petrece scufundat în apa verde sînt un fel de a se ascunde, de a fi singur. Cînd se întoarce printre noi, tăcut, e singurul care are aerul că nu aşteaptă ceva"; bărbatul care a plecat de tînăr din sat, nu s-a căsătorit de teamă că luînd de soţie pe una din fetele de acolo ar fi luat satul cu el acasă. Şi exemplele ar putea continua.

Singurătatea e un motiv important şi în opera lui Pavel Dan, iar personajele satului transilvănean, cînd sunt stăpînite de drame sufleteşti puternice, nu vorbesc, se închid în ele, iar însingurarea, frigul sufletesc sau tăcerea le domină. În *Ursita*, tăcerea e un interval spaţial care desparte sau apropie singurătăţile personajelor. Toader tace în faţa ocărilor femeilor, la fel face şi Simion în faţa Ludovicăi. Studentul Iambor nu spune niciodată nimic „…dar zîmbeşte mereu, şi din pricina asta nimeni nu-i observă tăcerea"[15].

Undeva în sat, în singura odaie a unei case bătrîneşti, se luptă cu sărăcia trei generaţii, fiecare cu singurătatea ei: părinţii bătrîni, studentul, sora acestuia alungată de bărbat şi copiii ei[16]. Remarcabilă este drama studentului bolnav care, nevoit să îşi abandoneze studiile şi să întoarcă în sat, nu mai întrevede nici o speranţă de a-şi continua şcoala. Mai mult, el nu se mai poate integra în familia sa.

Apoi, în altă casă, poate pe aceeaşi uliţă, Nastasia încearcă să menţină buna înţelegere atît cu soţul său, cît şi cu vecinii, în special cu Uliana, femeia pe care o surprinde noaptea furîndu-le banii proveniţi din vînzarea vacii[17]. Şi tot într-o noapte, la marginea satului, în încăperea mică şi sărăcăcioasă a unei alte locuinţe, într-o atmosferă „…de îmbîcseală, întunerec şi tăcere"[18], un om se pregăteşte să păşească spre lumea cealaltă torturat cumplit de gîndul că soţia şi copiii săi vor rămîne fără nici un sprijin[19]. Peste tot domneşte întunericul, frigul, afară „…ninge de îngroapă"[20], ori lumea pare înecată de ploaie. Icoanele sunt înnegrite, lumina e tulbure şi peste tot răzbate o tăcerea apăsătoare de noapte grea de iarnă. Toate aceste imagini vin să sporească atmosfera de taină, lupta dintre somn şi veghe, dintre viaţă şi moarte.

În *Necazuri*, în lunga şi înăbuşitoarea zi de vară, după o scurtă ciondăneală între mama şi tata, „în tăcerea ce s-a întins", copilul îl aude pe vizitatorul care împins de necazuri şi de singurătate caută companie în vecini. Cîrjă, ţăranul sărac batjocorit la tîrg de

[14] Idem, *Piscină de vacanţă,* pp. 345-346
[15] Pavel Dan, *Studentul Livadă,* în *Op. cit.,* p. 318.
[16] Idem, *Noaptea,* în *Op. cit.,* pp. 10-13
[17] Idem, *Uliana,* în *Op. cit,* pp. 14-22
[18] Idem, *Ursita,* în *Op. cit,* p. 4.
[19] *Ibidem,* pp. 3-9
[20] *Ibidem,* p. 3.

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

un necunoscut, îşi face dreptate cu bîta, după care se adînceşte într-o tăcere semnificativă, aşteptîndu-şi liniştit judecata. Părintele Mare Gheorghe, arestat pentru credinţa sa, îşi aranjează lucrurile în linişte, ascunde cărţile ce l-ar fi putut încrimina, se roagă cu aceeaşi linişte şi cînd vine vremea, pleacă la închisoare dar nu oricum ci cu un convoi lung de oameni „tăcuţi, posomorîţi", săteni, „bătrîni, copii, cu capetele descoperite, trişti şi tăcuţi, în convoi de îngropăciune".

Profesorul[21] plecat de multă vreme din sat, după ce primeşte telegrama în care era anunţat că i-a murit tatăl, începe să simtă singurătatea acelui loc, apăsarea camerei, lucruri ce le ignorase pînă atunci. Ajuns acasă mama îşi găseşte greu cuvintele, vecinii îl privesc ca pe un străin, acesta simţindu-se tot mai mult ca o creangă ruptă din trunchiul viguros al satului, aruncată undeva în lume şi expusă vînturilor de tot felul. Cu cît s-a spălat mai mult de noroiul satului, cu atît a putut fi smuls mai uşor şi purtat prin lume.

Tot un profesor, în altă povestire[22], singur şi obosit, îşi duce traiul într-o cămăruţă sărăcăcioasă, supus unui adevărat bombardament de intervenţii pentru a da note de trecere unor elevi proşti. Pedagogului, tremurînd de frig în pătura jerpelită a liceului, îi ţin de urît doar lampa care „doarme de-a-n picioarele" şi soba ce aţipeşte proptindu-se de perete. Ca în povestirea lui Pavese unde tinerii aflaţi la piscină se simt singuri şi în aşteptare, Studentul din *Tuia* aleargă pe bulevardele oraşului în căutarea iubitei, singur cu amintirile lui, în timp ce valul de oameni din jurul său îl împinge în toate părţile. Odată cu lăsarea serii, în suflet îi coboară amărăciunea deznădejdii.

În *Domnişoara*, un tînăr student, venit în vacanţă, o vizitează pe Mărioara, învăţătoarea din sat. În casa acesteia eroul îl întîlneşte pe dascălul din Beiu şi pe subnotar. Toţi suferă în tăcere pentru aceeaşi fată, visează şi speră la un viitor mai bun.

Înmormîntarea lui Urcan bătrînul, o nuvelă mai amplă, oferă concentric, drama unui ţăran părăsit pe rînd de prieteni şi de copii. Acesta, mutat împreună cu baba lui în căsuţa de la poartă, se răzbună cerşind prin satele Ardealului. El se însingurează treptat, nu mai vorbeşte cu nimeni, vorbeşte doar cu nojiţele de la opinci sau cu pisica mare şi grasă. Iar cînd simte realitatea morţii, conştient de neputinţa sa de a o ocoli, îi ignoră pe toţi din jur şi se întoarce în amintire. Dezinteresul pentru prezent şi năvala amintirilor care îl năpădesc pe Urcan şi pe baba lui sunt un exerciţiu al somnului spre moarte. Bătrînii nu mai ies din odaia lor, nu mai simt nevoia să se mişte în lumea exterioară, le e suficientă aluzia la ea. Timp de „trei zile mari de vară, lungi cît trei nopţi de iarnă"[23] Urcan şi-a privit soţia, lucrurile din odaie, s-a gîndit la cei cincizeci şi doi de ani de căsnicie şi a plîns în tăcere, aceeaşi tăcere care învăluie toate lucrurile şi toţi oamenii din opera scriitorului ardelean. „Trei zile au trăit astfel în căsuţa lor de la poartă, necercetaţi şi neîntrebaţi de nimeni, vorbind de oameni şi de tinereţea lor de odinioară"[24]. Şi în tot acest timp de tăcere acordat bătrînilor, în casa mare din curte Simion şi Ludovica trăiesc într-o atmosferă tensionată,

[21] Idem, *Zborul de la cuib,* în *Op. cit.*, pp. 72-84
[22] Idem, *Corigenţe*, *Op. cit.*, pp. 98-105
[23] Idem, *Înmormîntarea lui Urcan Bătrînul,* în *Op. cit.*, p. 174
[24] *Ibidem,* p. 175

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

presărată cu certuri brutale şi cu tăcerea dintre ele a cărei „strună" rămînea „…atît de întinsă, că nimeni nu cuteză s-o atingă de teama să nu poarte răspunderea ruperii"[25].

Cînd Simion din *Priveghiul* îşi simte sfîrşitul, în timp ce îşi ia rămas bun de la toate de prin curte, obiectele şi fiinţele îndrăgite par a-l înţeleg şi participă în tăcere la drama sa.

Altă dată, „O clipă lungă de tăcere… "[26], scursă „…anevoie…."[27], în vreme ce „Şarpele tăcerii miji alături"[28], anunţă o schimbare de ritm narativ. În acest fel, pare că timpul prezentului se deschide către un *illo tempore*, fiinţa umană percepîndu-şi experienţa prezentată ca pe ceva tragic şi unic. Chiar şi necuvîntătoarele simt singurătatea locurilor, căci, la un moment dat, broaştele ieşite pe malul lacului „…rîd şi se ceartă…"[29] dar cînd îşi dau seama de singurătatea şi tăcerea din jur se ascund în mîlul de pe fundul apei.

Dintre alte apropieri ale scrisului celor doi creatori amintim autobiografismul operei. În cazul lui Cesare Pavese se spune că literatura se naşte într-o simbioză cu biografia, cu meditaţia asupra propriei anormalităţi, ca rezultat al unei intense experienţe şi examinări interioare, ceea ce-l face unul dintre cei mai reprezentativi scriitori şi poeţi ai secolului XX. În ce-l priveşte pe Pavel Dan, unii exegeţi au considerat că nu are imaginaţie şi că se foloseşte de realitatea trăită pe care o decantează într-o formă personală[30]. Ion Vlad în schimb, observa că paginile lui Pavel Dan sunt mai degrabă o revenire „la mica lume în care el poate respira", la satul Cîmpiei Ardelene, cu dealurile sale asemenea unor talazuri, „cu impresia de spaţii largi şi izolate, învăluite în tăceri, se reconstituie amplu, aproape monografic"[31].

Mai degrabă credem că „rapsodul Cîmpiei Ardealului" face dovada unui soi de imaturitate. Simţind că nu are timpul necesar de a asimila un spaţiu infinit, de a-l îmblînzi – „Sunt o plantă răsădită prea tîrziu. Nu m-am prins"[32], scrie Pavel Dan cu sufletul plin de dorul Ardealului. Asemenea lui Giovanni Papini care se simte înainte de toate un toscan – „Sunt un toscan – nu numai italian. Adevărata patrie a fiecărui om nu e de fapt regatul sau republica din care face parte. Italia e prea mare pentru fiecare italian: patria naturală nu poate fi decît una mică"[33] –, putem spune că Pavel Dan se simte în primul rînd ardelean, patria sa naturală fiind Cîmpia Ardealului. El iubeşte şi înţelege cerul Transilvaniei, chiar şi atunci cînd e înnorat, pădurea de salcîmi, pomii şi toate dealurile acelea pietroase, pline cu scaieţi, cu „fîşcă", şi cu „spini ruseşti".

Ca şi Pavel Dan, „Pavese rămîne în literatura italiană scriitorul care a făcut din sine însuşi propriul erou al creaţiei, poetul martor şi participant al unei drame umane şi sociale

[25] *Ibidem*, p. 210
[26] Idem, *Copil schimbat*, în *Op. cit.*, p. 148
[27] *Ibidem*
[28] *Ibidem*
[29] *Ibidem*
[30] Vezi în acest sens Victor Cubleşan, *Op. cit.*, p. 16
[31] Ion Vlad, *Viaţa satelor ardelene în proza lui Pavel Dan*, în „Steaua", Anul VIII, Nr. 3 (85), martie 1957, p.105
[32] Pavel Dan, *Jurnal*, Ediţie îngrijită şi prefaţată de Sergiu Pavel Dan, Cluj, Editura Dacia, 1974, p. 88
[33] Giovanni Papini, *Op. cit.*, p. 268

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

cu adînc ecou contemporan, zbaterea pentru înfrîngerea izolării într-o lume a înstrăinării oamenilor”[34].

Şi ca urmare a inserţiei biograficului în operă, derivă de aici o temă importantă, ce a exilului, mult mai pregnantă la Pavese, el însuşi un exilat, decît la Pavel Dan. Pavese, avînd domiciliu forţat din raţiuni politice, narează episoade trăite în acele vremuri în povestiri ca *Pămîntul exilului*, *Intrusul*, sau *Închisoarea*. Pavel Dan, exmatriculat de la şcoală, va fi nevoit să îşi termine studiile în Tulcea, unde locuia unchiul său Paul Dan. În oraşul de pe malul Dunării, Pavel Dan va resimţi acut sentimentul exilării, iar nostalgia provocată de amintirea cîmpiei şi a prietenilor rămaşi acasă va fi copleşitoare. Imaginea primăverii triste şi posomorîte, „…plină de praf, de vînt şi de cer înnourat”[35] din Tulcea îi stîrneşte tot mai mult scriitorului dorul de Ardealul său drag şi îl face să exclame: „…vreau să plec, să mă scap de lumea asta. Să plec, să plec în lumea mea, în Ardeal… Să-mi văd pe ai mei, pe prieteni, pe părinţi şi pe prietenele mele…”[36].

Apoi, o altă asemănare constă în prezenţa puternicului antagonism sat/oraş. La scriitorul italian acest lucru este semnalat de Carlo Dionisotti şi Sergio Antonelli.

În nuvelele ce surprind mediul oraşului, „rapsodul Cîmpiei Ardealului” proiectează toate speranţele copilului ce pleacă la şcoală, visele elevilor şi ale studenţilor de a ajunge oameni mari, cu o meserie şi cu bani pentru a-i putea ajuta pe cei rămaşi în sat, dar şi neliniştile, angoasele şi eşecurile indivizilor ce au rămas nişte inadaptaţi, care pînă la urmă sfîrşesc nefericiţi şi însinguraţi, cu gîndurile îndreptare spre un spaţiu securizant.

Şi, în timp ce părinţii bătrîni aşezaţi lîngă vatră pe scăunelele lor se gîndesc la fiii ce mănîncă „pîinea străinului” şi poate se întreabă: „ – Oare pe unde o fi Pavel acum? […] – Cine ştie cîte are şi el pe cap!... zice tatăl filozofic şi-şi ridică mîna de pe sobă”[37], într-o altă parte a globului de cristal elevul, studentul, pedagogul, profesorul, avocatul, inginerul şi toţi ceilalţi eroi proveniţi din mediul rural, urmăriţi în funcţie de evoluţia lor în mediile intelectuale, constituie o lume măcinată de lipsuri materiale, de umilinţe morale, o lume a învinşilor şi a rataţilor.

Omul satului a contestat multă vreme civilizaţia urbană, comportamentul său faţă de aceasta aducînd cu un fel de răzvrătire. Dorul de sat dă naştere, după opinia lui Nicolae Balotă, mai degrabă la o „…literatură a remuşcării…”[38] decît la una a dezrădăcinării. Literatura remuşcării este expresia unei crize de conştiinţă. Scriitorii, proveniţi în marea lor majoritate de la ţară, au trecut şi ei ca toţi intelectualii perioadei interbelice printr-o criză interioară, momentul tulbure, zbuciumul lor sufletesc generînd apariţia unei proze „a examenului moral de conştiinţă”[39], a unei satire „a «crengii rupte» din arborele rural”[40].

[34] Alexandru Balaci, *Studii şi note literare*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1979, pp. 262-263
[35] Pavel Dan, *Op. cit.*, p. 88
[36] *Ibidem*
[37] Idem, *Note din Blaj*, în *Scrieri*, pp. 340-341
[38] Nicolae Balotă, *Arte poetice ale secolului XX. Ipostaze româneşti şi străine*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 250
[39] *Ibidem*, p. 251
[40] *Ibidem*

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

Ardelenii au manifestat un respect aparte pentru oraşul în care copilul are acces la litera scrisă dar, în acelaşi timp, au refuzat tot ce era orăşenesc, un refuz combinat, totuşi, cu atracţia spre citadinismul superior, spre binefacerile civilizaţiei. Oraşul ca spaţiu artificial ar avea o influenţă negativă asupra culturii, deoarece în spaţiul izolat citadin se dezvoltă ca într-un laborator spiritul individualist, ştiinţific, ametafizic, minor. Spaţiul oraşului a fost cucerit în epoca modernă prin ştiinţă şi tehnică, dar sufleteşte a fost pierdut. Orizontul oraşului nu mai este unul deschis ca orizontul satului din care poţi privi departe cîmpul, văile, dealurile, căci casele construite pretutindeni şi mai ales cele ridicate pe verticală, închid orizontul. Spaţiul oraşului oferă un orizont „de temniţă civilizată şi gălăgioasă”[41].

Nu în ultimul rînd, dorim să facem o referire la condiţiile social-istorice atît de diferite ale perioadei în care s-au format şi au scris cei doi autori, acest lucru explicînd într-o oarecare măsură diferenţele de natură stilistică a operei lor. Astfel, în vreme ce Italia, mult mai dezvoltată din punct de vedere economic se confrunta cu regimul lui Mussolini, în Transilvania abia se înfiinţau primele şcoli în limba maternă.

Pe plan european, începutul secolului XX a fost marcat de creşterea capitalismului şi de industrializare, care au bulversat ierarhizarea naţiunilor şi au modificat raportul de forţe dintre ele. Dezvoltarea oraşelor şi industrializarea se realizează în detrimentul satului, ce se baza pe rezistenţa la curentele decadente ale lumii moderne. Satul, ca de altfel şi familia ţărănească, trebuie să dispară, fiind incapabil să se maturizeze, lucru ce va duce la demararea un lung proces de modernizare, un prim pas fiind mecanizarea agriculturii. După încercările de retrasare teritorială a ţărilor europene din 1912-1913, apar primele semne ale crizei economice care vor degenera în lupte armate[42]. Conflictele se adîncesc, iar în anul 1914 se declanşează prima conflagraţie mondială.

În Europa de după război (1919), prin „decolonizarea internă”, prin dizolvarea imperiilor multietnice – german, austroungar, otoman şi rus –, se stabilesc graniţe şi apar state independente[43]. La începutul anilor ’20 apare o nouă dezordine europeană prin se impunerea bolşevismul, un pericol ce alimentează dezechilibrele, tulburările economice şi frustrările naţionale. Bolşevismului i se adaugă apoi inflaţia, care a permis în timpul războiului, între 1915-1916, finanţarea operaţiunilor militare, iar după război, „…facilitează plătirea datoriilor statale şi ale industriaşilor ce reconstruiesc”[44]. De asemenea, inflaţia dezorientează opinia publică, ruinează micii proprietari şi slăbeşte legătura dintre guvernaţi şi guvernanţi. Piaţa nu mai poate fi supravegheată şi controlată,

[41] Vasile Băncilă, *Spaţiul Bărăganului*. Ediţie îngrijită de Dora Mezdrea, Editura Muzeul literaturii romîne, Editura Istros – Muzeul Brăilei, 2000, p. 49

[42] În 1912 bulgarii, grecii şi sîrbii luptă în Balcani unde obţin victoria asupra Imperiului Otoman. Al doilea război balcanic e declanşat de Bulgaria, în 1913, care luptă contra coaliţiei greco-sîrbe, contra romînilor şi turcilor, război încheiat în luna august a aceluiaşi an cu Pacea de la Bucureşti.

[43] Serbia, Croaţia, Slovenia şi Romînia îşi reîntregesc teritoriile, iar Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Cehoslovacia, Austria şi Ungaria devin state independente.

[44] Marc Nouschi, *Mic atlas istoric al secolului XX*. Traducere din limba franceză de Mădălin Roşioru. Hărţile au fost concepute de Marc Nouschi şi realizate de Nelly Jacques şi Jean-Pierre Magnier, Iaşi, Editura Polirom, 2002, p. 48.

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

ceea ce duce la „…deriva preţurilor, a salariilor şi a masei monetare, pentru care factorii de decizie nu sunt pregătiţi”[45].

Pînă la cel de-al doilea război mondial, lumea europeană va mai fi puternic zguduită de Crahul din 1929, ce culminează cu Marea Criză a anilor ’30.

În Italia, Mussolini a creat între anii 1922 şi 1943 un stat fascist utilizînd propaganda şi teroarea de stat. Timp de 21 de ani, atît ca prim-ministru cît şi preşedinte al Republicii Sociale de la Salo (Repubblica Sociale di Salò), Mussolini visa la gloria Romei de odinioară şi la Renaşterea Italiană, canalizîndu-şi energiile spre înfăptuirea unei Italii asemenea.

În ceea ce priveşte economia acelei perioade, acesta a redus şomajul, a îmbunătăţit serviciile Căilor Ferate Italiene, a organizat Poliţia Statului şi a început lupta împotriva Mafiei siciliene şi a celei din sudul Italiei. Preţul uriaş plătit pentru aceste realizări a constat în denigrarea poporului italian şi a primului-ministru de atunci pe plan extern.

Economia Italie sub regimul fascist a cunoscut mai multe etape, prima fiind marcată de liberalismul cu care conducea Ministrul Economiei şi al Finanţelor, Alberto de Stefani (1922 à 1925). Din 1926, criza inflaafectează profund micile întreprinderi private, iar din 1931 Italia cunoaşte marea criza mondială. Politica economică a regimului fascist a fluctuat în funcţie de conjunctură şi în acea vreme s-a îndreptat spre fabricarea de armament şi spre pregătirile de război, lucru ce a permis relansarea economică a Italiei.

Totuşi, după al doilea război mondial, Italia rămîne o ţară preponderent agrară, politica industrializării masive planificată de regimul nazist rămînînd fără rezultatul scontat. Industria grea se dezvoltă în detrimentul industriei bunurilor de consum, în vreme ce politica autarhică promovată de Marele Consiliu fascist, de la jumătatea anilor ’30, precum şi invadarea Abissiniei, au privilegiat dezvoltarea unei industrii de război în pofida nevoilor civile.

Situaţia social-istorică a Europei explică, într-o oarecare măsură, şi structurile şi noile prefaceri culturale româneşti, dar au existat şi factori interni ce au determinat apariţia unei crize spirituale. Diversele orientări filozofice, determinate de procesul de dezvoltare a gîndirii umane, se bazează pe confruntarea dintre materialism şi idealism, dintre dialectică şi metafizică, dintre raţionalism şi antiraţionalism, confruntare vizibilă atît între curente, cît şi în interiorul lor.

După Unire se produce o creştere a numărului scriitorilor, precum şi o întetire a relaţiilor cu alte literaturi Se încearcă acum depăşirea spiritului „provincial”, iar preocuparea pentru „europeism” şi pentru valorificarea originalităţii naţionale imprimă literaturii o notă proprie. În căutarea unor abordări estetice noi, literatura română va traversa toate etapele pe care le încearcă şi literatura europeană. Viaţa culturală a ardelenilor se confruntă, în acest timp, cu probleme puţin mai diferite. După Marea Unire de la 1918, tinerii ardeleni au ocazia să studieze în limba română. Se înfiinţează universitatea din Cluj, apar licee româneşti, iar şcolile unde vor putea învăţa şi copiii ţăranilor se înmulţesc.

[45] *Ibidem,* p. 50

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

Clujul, văzut pînă atunci drept un centru al maghiarismului, atrage intelectualii români şi îi mobilizează. Se organizează cursuri universitare în limba română, universitatea fiind „…centrul de iradiere a vieţii noi româneşti. O seamă de scriitori încep să se stabilească aici pentru a ajuta la formarea unei culturi locale, înregistrîndu-se astfel o creştere a numărului de publicaţii axate pe literatură, teatru şi cinema, muzică, sport etc. Se înfiinţează societăţi de lectură şi cenacluri literare, se dezvoltă tipografiile[46], iar bibliotecile şi librăriile se înmulţesc.

Pavel Dan îşi face studiile filologice între 1927 şi 1931, cînd toată viaţa culturală a Clujului se învîrtea în jurul universităţii în care studenţimea era destul de bine organizată. Studenţii aveau o viaţă activă, îşi stimau profesorii şi îi îndrăgeau pentru efortul şi dorinţa lor de a crea o universitate competitivă pe plan european. Aceştia participau la diverse cercuri ştiinţifice, la societăţi de lectură şi cenacluri literare, la congrese şi conferinţe naţionale şi internaţionale, vizionau spectacole de teatru, scriau în reviste. Cu alte cuvinte, încercau să participe la toate evenimentele ce îi priveau direct, la toate manifestările culturale ale oraşului de la poalele Feleacului.

În lipsa unei clase conducătoare care să se consacre artei, viaţa literară a Ardealului s-a dezvoltat în salturi, cu răbufniri violente sau tăceri exasperante. Majoritatea scriitorilor provine din mediul rural, căci singura clasă socială în Ardeal era ţărănimea. „Inteligenţia" satului nu era o clasă aparte, dar totuşi se poate vorbi de o intelectualitate rurală. Scriitorii transilvăneni provin din mediul rural şi pentru a se încadra în cel urban „antrenează o ruptură cu mediul lor de origine şi cu modelele în care ei, ca indivizi, au fost socializaţi"[47].

Pavel Dan adună ca într-un glob de cristal peisajul sărăcăcios, bătut de nevoi şi patimi al Cîmpiei Ardealului, peste care înfloreşte un fel de melancolie şi tristeţe apăsătoare. Şi în clipele de răgaz îşi perindă prin faţa ochilor imagini, după bunul plac al mersului acelor unui ceasornic stricat. La cea mai mică rotire a sferei, timpul şi spaţiul de joc se modifică, angrenînd noi şi noi personaje, fapte şi întîmplări aparent disparate. Fiecare nuvelă are un loc al său, bine stabilit, unele întîmplări par a se petrece concomitent, iar altele le urmează firesc. Implicat prin destin în substanţa prozelor sale, Pavel Dan îşi revendică spaţiul Cîmpiei Ardealului de dincolo de nefiinţă. Este pămîntul său muncit cu preţul vieţii, universul cîmpiei cu toţi oamenii săi, cu holdele, cu fumul sau cu anotimpurile, cu ceremonialul cinei, cu amintirea copilăriei sau a familiei – elemente ce prind viaţă la fiecare lectură, peste toate stăpînind naratorul omniprezent care le veghează.

Bibliografie (selectiv)

Balaci, Alexandru, *Noi studii italiene*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi artă, 1960

Balaci, Alexandru, *Studii şi note literare*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1979

[46] În anul 1925, din 425 de tipografii, 238 funcţionau în Transilvania (apud. Liviu Malița, *Eu, scriitorul,* Cluj-Napoca, Centrul de studii transilvane, Editura Fundația Culturală Romînă, 1997, p. 50).
[47] *Ibidem,* p. 36

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)

Balotă, Nicolae, *Arte poetice ale secolului XX. Ipostaze româneşti şi străine*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976
Băncilă, Vasile, *Spaţiul Bărăganului*. Ediţie îngrijită de Dora Mezdrea, Editura Muzeul literaturii romîne, Editura Istros – Muzeul Brăilei, 2000
Pavel Dan, *Jurnal*. Ediţie îngrijită şi prefaţată de Sergiu Pavel Dan, Cluj, Editura Dacia, 1974
Dan, Pavel, *Scrieri*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Cornel Regman, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1965
Dan, Pavel, *Ultimul capitol*. Ediţie îngrijită, prefaţată şi adnotată de Nicolae Florescu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976
Dan, Pavel, *Urcan bătrînul*. Selecţie, postfaţă, cronologie şi referinţe critice de Victor Cubleşan, Bucureşti, Editura 100+1 Gramar, 2002
De Sanctis, Francesco, *Istoria literaturii italiene*. Traducere, studiu introductive şi note de Nina Facon, Bucureşti, Editura pentru Literatură universală, 1965
Mihăilescu, Vintilă, *Geografia fizică a Romîniei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969
Nouschi, Marc, *Mic atlas istoric al secolului XX*. Traducere din limba franceză de Mădălin Roşioru. The maps were conceived by Marc Nouschi and realised by Nelly Jacques and Jean-Pierre Magnier, Iaşi, Editura Polirom, 2002
Papini, Giovanni, *Un om sfîrşit*. Traducere de Ştefan Aug. Doinaş. Prefaţă de Edgar Papu, Bucureşti, Editura pentru Literatură Universală, 1969
Pavese, Cesare, *Noapte de sărbătoare*. Cuvînd înainte, traducere şi note de MARA PAŞCA, Bucureşti, Editura UNIVERS, 1983
Spadaro, Antoniu, *La ce „foloseşte" literatura*. În româneşte de Ioan Miclea, Bucureşti, Galaxia Gutenberg, 2006
Vlad, Ion, *Viaţa satelor ardelene în proza lui Pavel Dan*, în „Steaua", Anul VIII, Nr. 3 (85), martie 1957

BDD-A6505 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:28 UTC)